

Kazimierz Szczerkowski and Jan Żabiński, promoters of European bison restitution by zoos

Jan Śmiełowski

Independent researcher, Poznań, Poland

Kazimierz Szczerkowski (1877–1952) (Fig. 1) – teacher, respected director of the zoo in Poznań in 1922–1940, deputy director after the World War II. He was an authority among German zoo directors and participated in their annual meetings (Figs. 2; 3). He was a pioneer of the idea to reconstitute the European bison after its extinction in the wild based on breeding in zoological gardens. He created a group of dedicated supporters of this idea, which were gathered in the Scientific and Supervisory Committee of the Poznań Zoo. Together with Dr. Jan Żabiński, he co-founded the International Union of Directors of Zoological Gardens in Basel in 1936 (Fig. 4).

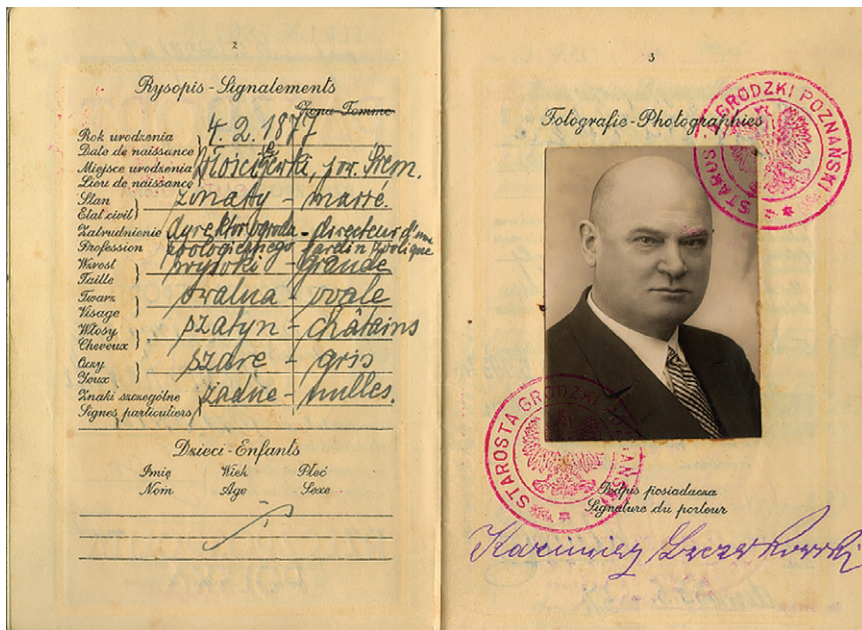

Fig. 1. A copy of Kazimierz Szczerkowski's passport [Kopia paszportu Kazimierza Szczerkowskiego], Archives of Jan Śmiełowski

Fig. 2. A meeting of zoo directors in 1928 in Wrocław [Spotkanie dyrektorów ogrodów zoologicznych w 1928 roku we Wrocławiu]

Fig. 3. A meeting of zoo directors in 1931 in Munich [Spotkanie dyrektorów ogrodów zoologicznych w 1931 roku w Monachium]

The Polish branch of the International Society for the Protection of the European Bison (ISPEB) was initiated already in 1923 in Poznań (finally launched in 1928), and its president was an eminent zoologist, Prof. Dr. Jan Grochmalicki (1883–1936), who was elected to the board of ISPEB at the Congress in Leipzig in 1930 (in 1926–1928 he was the rector of the University of

Poznań). One of the first Polish institutions to become a member of ISPEB was the Poznań Zoo, which was backed by Sylwester Urbański – the President of the Zoo's Supervisory Committee and a great supporter of the project to save the European bison.

Otwieranie Verhandlungstag:
 Sonntag, 17. August, Mittags 9 Uhr
 im Zoologischen Garten.
 J. V. Śmietowski
 Sunier, Szczerkowski
 Kuiper, Ad. Wendnagel, Basel.
 Müller, Thäter
 Schneider, Dr. Lutz Heck
 Schmidt-Hoensdorf, H. Heck.
 Zubinski, Hauchecorne
 Priemel, Dr. Hans Wiese

Sunier
 Kuiper
 Müller
 Schneider
 Schmidt-Hoensdorf
 Zubinski

Priemel

Szczerkowski
 Wendnagel
 Thäter
 Lutz Heck
 Heinz Heck
 Hauchecorne
 Klose, Oberste Naturschutzbehörde
 im Reichsforstamt Berlin

Teilnehmer der Gründungskonferenz des „Internationalen Verbandes der Direktoren Zoologischer Gärten“ 1935 in Basel.

Archiv Dr. R. Müller

Fig. 4. A copy of signatures at the founding meeting of the International Union of Zoo Directors in 1936 in Basel [Kopia podpisów obecnych na zebraniu założycielskim Międzynarodowej Unii Dyrektorów Ogrodów Zoologicznych w Bazylei w 1936 r.]

President Urbański was also a director of the Ziemstwa Kredytowe bank in Poznań, and one of his clients was the German landowner Heinrich von Beyme, who, in addition to his estates in Wielkopolska, owned a large estate in Scharbow in Mecklenburg, where he had kept a herd of purebred European bison since 1916. In agreement with Director Urbański, he sell a breeding pair at a moderate price of 12.5 thousand marks. Thus, on April 5, 1924, the first European bison of the interwar period arrived in Poznań and were passed into the hands of zoo director Kazimierz Szczerkowski, who was a great lover of European bison and a promoter of species restitution through breeding.

The European bison purchased were the cow GATCZYNA (pedigree no. 96), wild born in Białowieska Forest in 1911, a purebred lowland animal, and the bull HAGEN (pedigree no. 101), born in the same year, descended from a lowland mother and the Caucasian bull KAUKASUS, the last representative of this subspecies. The pair from Scharbow produced two offspring: in 1924 the bull SCHARLATAN (pedigree no. 114) and in 1928 the heifer SCHATULLA (pedigree no. 171). SCHARLATAN was brought to Warsaw Zoo in 1929, where he died in the following year. The heifer also died after a year, perhaps because of the severe frosts that prevailed during the memorable winter of 1928/1929.

A pair of European bison from Poznań was transferred on June 28, 1931, to Białowieża to the herd established there since 1929 by the Ministry of Agriculture and National Resources and the State Forests. Although the Poznań animals left no significant offspring, they nevertheless played a prominent role in promoting the idea of protecting and saving the species and highlighting the need for its restitution. The Polish branch of the International Society for the Protection of the European Bison, founded in Poznań, made the greatest contribution in this regard. Its members conducted a wide awareness-raising campaign in the press, printed and distributed leaflets with inscriptions and silhouettes of this royal animal throughout the country. It also promoted many original forms of popularization of the European bison, including bronze statuettes, decorative hand-painted faience plates and even a scabbard made of SCHARLATAN horn in a beautiful silver frame, made by Bracia Łopieńscy company in Warsaw.

To the director K. Szczerkowski the Poznań Zoo owes its greatest published work, which is undoubtedly the book by Dr. Konrad Wróblewski „Żubr Puszczy Białowieskiej” [The European bison of the Białowieska Forest]. The book was published in 1927 by R. Wagner Wydawnictwo Polskie in Poznań. The 232-page monograph was printed on handmade paper in a cloth binding decorated with gilding, and part of the edition was printed in a brochure with a color cover by E. Czerper. This extensive publication, which was worked on for two years, was created on the initiative of the secretary of the Polish branch of the ISPEB, Sylwester Urbański. In addition to the scientific

aspects, the monograph also contained culinary references, for example, to the preparation of excellent Polish bison dishes. The author was probably more concerned with a historical record of our hunting traditions than with promoting culinary delights from the meat of an endangered species. This book remains a sought-after bibliophile item, even though there are serious reservations about its substantive content.

It is also worth mentioning that a pair of European bison was brought to Poznań before the General National Exhibition in 1929, which enabled a wide propaganda campaign on a national and international level. Among the thousands of visitors who came to Zoo at that time, there were many who simply wanted to admire the dignified, regal pair of these animals that lived in the Białowieska Forest not so long ago.

During the General National Exhibition on September 1–3, the Poznań Zoo hosted the 5th Congress of the International Society for the Protection of the European Bison, which was attended by many personalities and distinguished guests, including those from abroad. In the first solemn session of the Congress, the President of the Society, Dr. K. Priemel, awarded the Directors K. Szczerkowski, S. Urbański and the Great Hunter Władysław Janta-Pończyński, the then President of the Polish Branch of the ISPEB with the “Golden Pin” (the Society’s badges of honor). This was a proof of the international recognition of their extraordinary merits in saving the European bison (Fig. 5).

Dr. Jan Zabiński (1897–1974) (Fig. 6) – respected director of the Zoological Garden in Warsaw in 1930–1951, coordinator of the transport of European bison from Sweden and Germany (including the main bull, BORUSSE) to the newly created reserve in the Białowieska Forest and the keeping of hybrids taken from breeding in the Warsaw Zoo. Member and from 1934 President of the Board of the Polish ISPEB branch (also after 1945) and from 1938 Vice-President of the Main Board elected at the Congress in Berlin. Initiator of a veterinary (biological) laboratory for European bison in Białowieża (Fig. 7). Friend of Director Szczerkowski, whom he considered his mentor (Fig. 8), with whom he represented Polish zoological gardens on the international stage. Editor of the European Bison Pedigree Books since 1946. Head of the European Bison/American Bison Specialist Group of the International Union for Conservation of Nature (IUCN) since 1966. Promoter of the restitution of the European bison and its subsequent reintroduction, who, intervening in the case of the shooting of two privately own European bison in Pszczyna, resulted in the introduction of a state ban on their further killing. The author of numerous publications (Fig. 9), deserving promoter of nature conservation in radio broadcasts and numerous books with a total circulation of one million.

26

Einladung

zur 5. Tagung der Internationalen Gesellschaft zur Erhaltung des Wisents
(Jahreshauptversammlung)
am 1. bis 3. September 1929 in Poznan (Posen).

Tagesordnung:

Sonntag, den 1. September 1929, abends 8 (20) Uhr Begrüßungsabend in
Kolo Towarzyskie, Vereinslokal, ulica Nowa-Bazar.

Montag, den 2. September 1929, vormittags 9 ½ Uhr in der kleinen Aula der Universität:

<ol style="list-style-type: none"> 1. Geschäftliche Angelegenheiten: <ol style="list-style-type: none"> a) Ergänzung des Jahresberichtes (Dr. Priemel) b) Kassenbericht (Bankier H. H. Hauck) c) Bericht des Herausgebers der Berichte (Dr. H. Pohle) d) Bericht des Sekretärs (Erna Priemel) e) Bericht des Archivars (Erna W. Mohr) f) Datum und Ort der nächsten Hauptversammlung 	<ol style="list-style-type: none"> 2. Vortrag des Herrn Referenten der Staatlichen Forstverwaltung von Bialowieca: Der gegenwärtige Wild- und Forststand der Bialowieca-Heide. 3. Demonstration von Filmen und Lichtbildern aus dem Archiv der Wisentgesellschaft. Begleitworte: Dr. K. Priemel.
--	--

12 ½ Uhr: Gemeinsames Mittagessen.
14–16 Uhr: Besichtigung des Zoologischen Gartens und des Naturwissenschaftlichen Museums.
16–19 Uhr: Besichtigung der Sehenswürdigkeiten der Stadt.

Dienstag, den 3. September 1929, 9 ½ Uhr in der kleinen Aula der Universität:

1. Vortrag des Herrn Rektor Hach, Berlin: Der Wisent in der Kunst.
2. Weitere bei Drucklegung der Einladung noch nicht gemeldete Vorträge.
3. Verschiedenes.

12 ½ Uhr: Mittagessen im Restaurant der P. W. G. Allgemeine Landesausstellung.
14 Uhr: Gang durch die Ausstellung, Besichtigung der Jagdausstellung.
Schluß des amtlichen Teiles der Tagesordnung.

Inoffizieller Teil:

Am 3. September 1929 um 15 Uhr: Verteilung der Teilnehmer in Gruppen zur Besichtigung der Ausstellung. Am 4. September 1929 ein freier Tag für die Besichtigung der Ausstellung. Bei genügender Anzahl Teilnehmer am 4. September abends 9 (21) Uhr Abfahrt nach Krakau. Ankunft in Krakau am 5. September morgens 7 Uhr. Besichtigung der Stadt, des Schlosses Wawel und der Museen. Nachmittags Besichtigung der berühmten Salzgruben von Wieliczka. Am 6. September 1929: Besuch von Zakopane, der Hauptstadt des Tatragebirges.

Anmerkung: Es wird darauf aufmerksam gemacht, daß für alle Eisenbahnfahrten in Polen eine Preisermäßigung vorgesehen ist. Zugleich wird auf Wunsch der Polnischen Landesgruppe bemerkt, daß Polen zur Zeit der billigste Staat in Europa ist und Preissteigerungen in Posen durch die Landesausstellung nicht stattfinden. Um Nachtquartiere wolle man sich rechtzeitig bis 15. August an die Direktion des Zoologischen Gartens in Posen wenden, die die Besorgung freundlichst übernommen hat.

**Der Vorstand der
Internationalen Gesellschaft zur Erhaltung des Wisents**
I. A. Dr. K. Priemel

Frankfurt am Main, Ende Juli 1929

Fig. 5. An invitation and program of the 5th ISPEB Congress in Poznań [Zaproszenie i program V kongresu MTOŻ w Poznaniu], Archives of Jan Śmiełowski

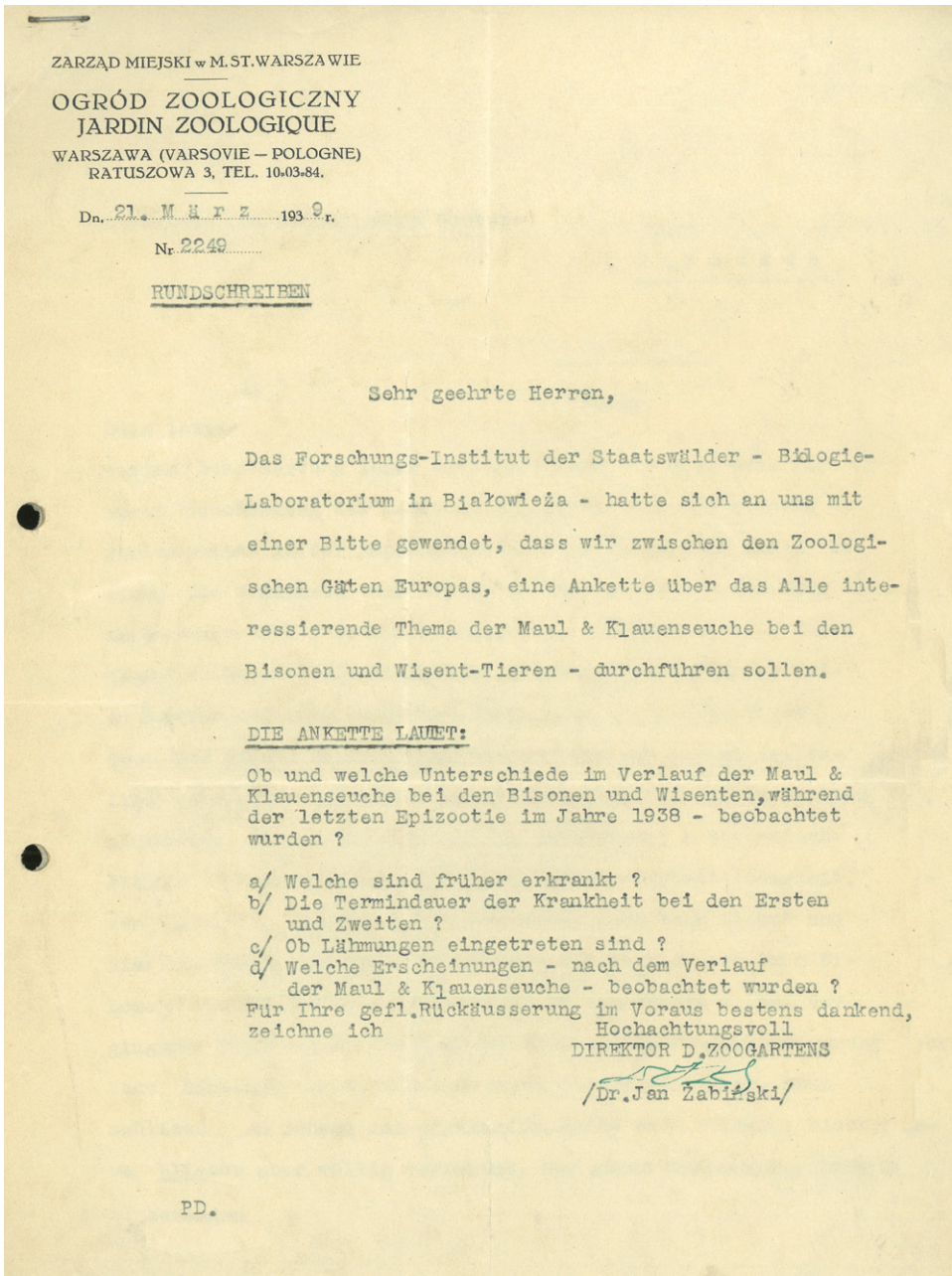

Fig. 7. A copy of a letter to zoos informing about the establishment of a biological laboratory in Białowieża [Kopia pisma do ogrodów zoologicznych informującego o powstaniu laboratorium biologicznego w Białowieży], Archives of Jan Śmietowski

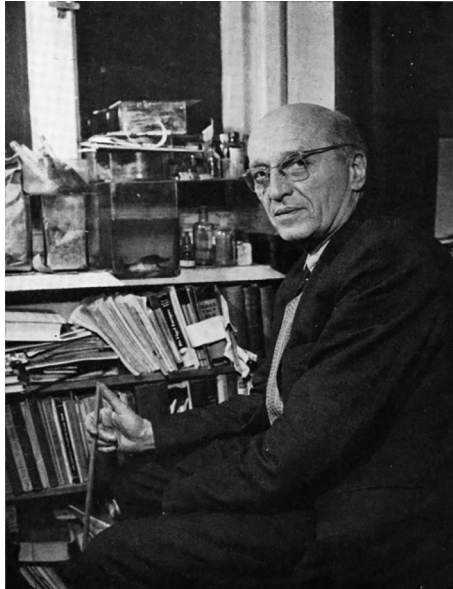

Fig. 6. Dr. Jan Żabiński – vice-president of the ISPEB [Dr Jan Żabiński – wiceprezes MTOŻ]

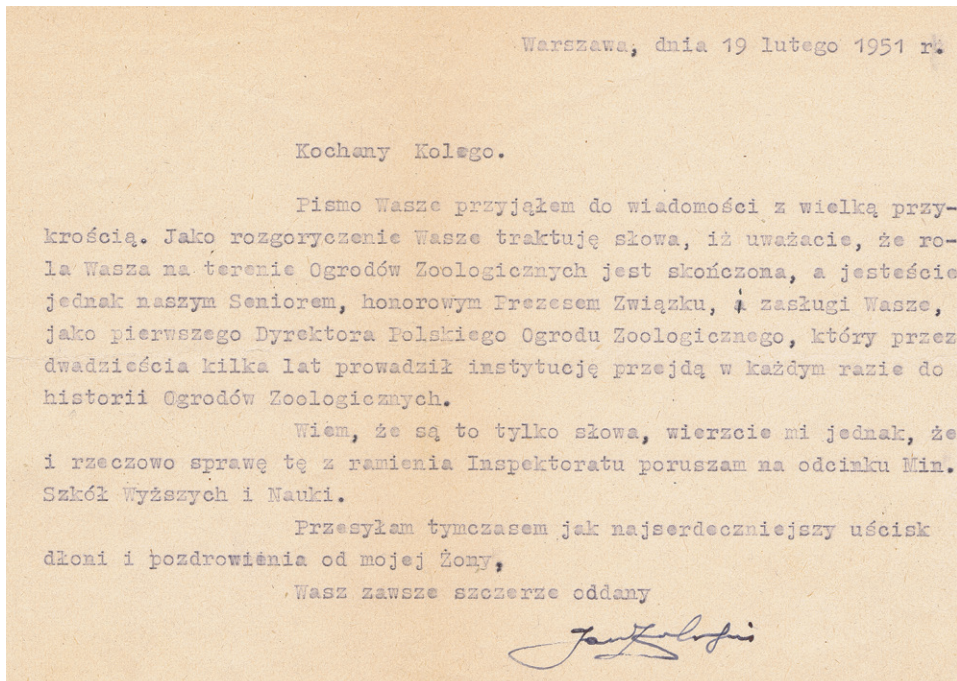

Fig. 8. A copy of a letter from J. Żabiński to K. Szczerkowski [Kopia listu J. Żabińskiego do K.Szczerkowskiego], Archives of Jan Śmiełowski

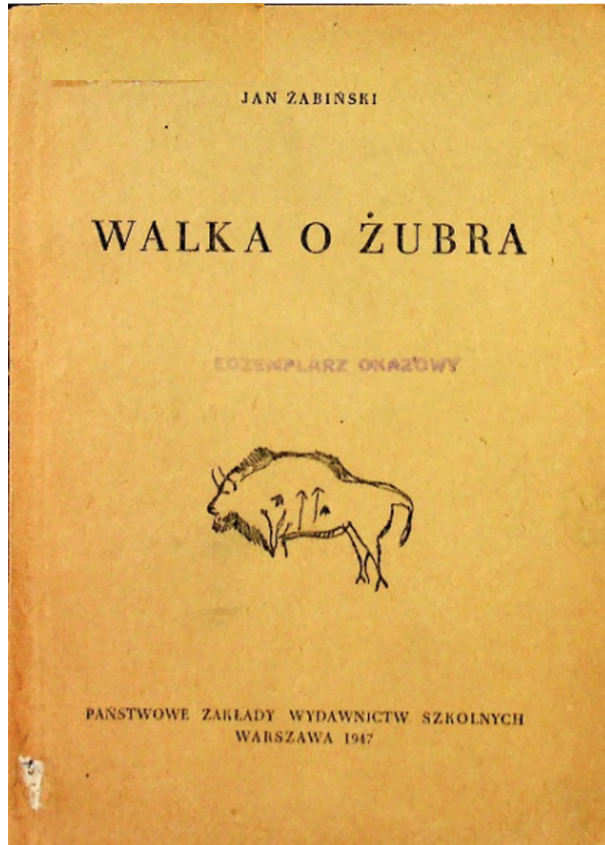

Fig. 9. The cover of the book by J. Żabiński entitled *The Battle for the European Bison* [Okładka książki J. Żabińskiego pt. *Walka o żubra*]

In the history of this victorious campaign to save the great ruler of the ancient European forests, the Zoological Gardens of Poznań and Warsaw wrote their own glorious page.

Thus, the European bison became the first species in the world to be saved from extinction through breeding, and was a precursor to later breeding projects of other endangered animals, such as the Arabian oryx antelope and the California condor, which are now carried out by zoos in global and continental programs.

Kazimierz Szczerkowski i Jan Żabiński propagatorzy restytucji żubra przez ogrody zoologiczne

Kazimierz Szczerkowski (1877–1952) (Ryc. 1) – nauczyciel, zasłużony dyrektor ogrodu zoologicznego w Poznaniu w latach 1922–1940, po II wojnie jego wicedyrektor. Autorytet w gronie niemieckich dyrektorów ogrodów zoologicznych, uczestniczył w ich corocznych spotkaniach (Ryc. 2; 3). Prekursor idei odtworzenia żubra po jego wymarciu w naturze na bazie hodowli w ogrodach zoologicznych. Stworzył grupę oddanych zwolenników tej idei skupionych w radach naukowej i nadzorczej poznańskiego ogrodu zoologicznego. Wraz z dr Janem Żabińskim współzałożyciel Międzynarodowej Unii Dyrektorów Ogrodów Zoologicznych w Bazylei w 1936 r. (Ryc. 4).

Polski oddział Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra (MTOŻ) zainicjowano już w 1923 roku w Poznaniu (powołany w 1928 roku), a jego prezesem był wybitny zoolog prof. dr Jan Grochmalicki (1883–1936), który został w 1930 wybrany do Zarządu MTOŻ podczas kongresu w Lipsku (w latach 1926–1928 pełnił on funkcję rektora Uniwersytetu Poznańskiego). Jedną z pierwszych polskich instytucji, które były członkiem MTOŻ było poznańskie Zoo, do czego przyczynił się Sylwester Urbański – prezes Rady Nadzorczej Zoo, wielki entuzjasta projektu ratowania żubra.

Prezes Urbański był jednocześnie dyrektorem Banku Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu, zaś jednym z jego klientów był niemiecki ziemianin Heinrich von Beyme, który oprócz majątków w Wielkopolsce miał dużą posiadłość w Scharbow w Meklemburgii, gdzie od 1916 roku hodował stado żubrów czystej krwi. W porozumieniu z dyrektorem Urbańskim zgodził się on sprzedać parę rozrodczą za umiarkowaną cenę 12,5 tysięcy marek. Dzięki temu 5 kwietnia 1924 roku przybyły do Poznania pierwsze w okresie międzywojennym żubry, które trafiły w ręce dyrektora Zoo Kazimierza Szczerkowskiego, wielkiego miłośnika żubrów i propagatora ich ratowania poprzez hodowlę.

Zakupione żubry to krowa GATCZYNA (nr rod. 96) urodzona w 1911 roku w Puszczy Białowieskiej (na wolności), czystej krwi białowieskiej i byk HAGEN (nr rod. 101) urodzony w tym samym roku, potomek matki z Białowieży i kaukaskiego byka KAUKASUSA, ostatniego przedstawiciela tego podgatunku. Para ze Scharbow dała dwukrotnie potomstwo – byka SCHARLATANA (nr rod. 114) w 1924 roku i jałówkę SCHATULLĘ (nr rod. 171) w 1928 roku. SCHARLATANA przekazano w 1929 roku do Warszawskiego Zoo, gdzie padł w następnym roku. Jałowka też padła po roku, być może w wyniku silnych mrozów panujących pamiętnej zimy 1928/1929.

Para poznańskich żubrów została przekazana 28 czerwca 1931 roku do Białowieży, do stada tworzonego tam od 1929 roku przez Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Narodowych oraz Lasy Państwowe. Para żubrów miała posłużyć restytucji tego gatunku, niestety krowa padła w 1932, a byk w 1933 roku. Poznańskie żubry, mimo że nie pozostawiły po sobie liczącego się potomstwa, to jednak odegrały znakomitą rolę w propagowaniu idei ochrony i ratowania gatunku oraz zaszczepieniu potrzeby jego restytucji. Przyczynił się do tego szczególnie polski oddział Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra utworzony w Poznaniu, który prowadził w prasie szeroką akcję uświadamiającą, drukował i rozpowszechniał w całym kraju ulotki z napisami i sylwetkami tego królewskiego zwierza. Promował także wiele oryginalnych form popularyzacji żubra, w tym statuetki z brązu, ozdobne, ręcznie malowane talerze fajansowe, a nawet pochwę rogu SCHARLATANA w pięknej, srebrnej oprawie, wykonanej przez firmę Bracia Łopieńscy w Warszawie.

Dyrektorowi K. Szczerkowskiemu poznańskie Zoo zawdzięcza swoje największe osiągnięcie wydawnicze, jakim niewątpliwie jest książka dra Konrada Wróblewskiego „Żubr Puszczy Białowieskiej”. Książka została wydana w 1927 roku przez oficynę R. Wagnera Wydawnictwo Polskie w Poznaniu. Licząca 232 strony monografia została wydrukowana na czerpanym papierze, w ozdobionej złoceniami okładce płóciennej, a część nakładu w broszurze z barwną okładką E. Czerpera. Ta obszerna publikacja, przygotowywana przez dwa lata, została wydana z inicjatywy sekretarza polskiego oddziału MTOŻ – Sylwestra Urbańskiego. Oprócz aspektów naukowych, monografia zawierała także uwagi kulinarne, np. jak przygotować znakomite polskie potrawy z żubra. Autorowi chodziło zapewne o historyczny zapis naszych tradycji łowieckich niż o promocję kulinarnych smakołyków z mięsa ginącego gatunku. Książka ta jest do dzisiaj poszukiwaną pozycją bibliofilską, mimo że do jej treści są poważne zastrzeżenia dotyczące kwestii merytorycznych.

Warto jeszcze wspomnieć, że sprowadzenie pary żubrów do Poznania nastąpiło przed Powszechną Wystawą Krajową w 1929 roku, co umożliwiło przeprowadzanie szerokiej akcji propagandowej na skalę krajową i międzynarodową. Wśród tysięcy osób zwiedzających wtedy Zwierzyniec, wielu przybyło tylko po to by podziwiać dostojną, królewską parę tych zwierząt żyjących nie tak dawno w Puszczy Białowieskiej.

W czasie trwania Powszechnej Wystawy Krajowej w dniach 1-3 września w poznańskim Zoo zorganizowano V Kongres Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, w którym uczestniczyło wiele osobistości i znakomitych gości także zagranicznych. Na pierwszym uroczystym posiedzeniu tego Kongresu prezydent Towarzystwa dr K. Priemel udekorował „Złotymi Szpilkami” (odznakami honorowymi Towarzystwa) dyrektora K. Szczerkowskiego, S. Urbańskiego i Wielkiego Łowczego Władysława Jantę-Połczyńskiego, ówczesnego prezesa Oddziału Polskiego MTOŻ. Był to dowód międzynarodowego uznania dla ich wyjątkowych zasług na polu ratowania żubra (ryc. 5).

Dr Jan Żabiński (1897–1974) (ryc. 6) – zasłużony dyrektor ogrodu zoologicznego w Warszawie w latach 1930–1951, koordynator transportu żubrów ze Szwecji i Niemiec (w tym głównego reproduktora, byka BORUSSE) do nowo tworzonego rezerwatu w Puszczy Białowieskiej oraz przetrzymywania żubrobizonów wycofywanych z hodowli w warszawskim Zoo. Członek a od 1934 roku prezes Zarządu oddziału polskiego MTOŻ (także po 1945) roku oraz od 1938 roku wiceprezes Zarządu Głównego wybrany podczas kongresu w Berlinie. Inicjator laboratorium weterynaryjnego (biologicznego) dla żubrów w Białowieży (ryc. 7). Przyjaciel dyrektora Szczerkowskiego, którego uważał za swego mentora (ryc. 8), z którym reprezentował polskie ogrody zoologiczne na arenie międzynarodowej. Redaktor Ksiąg Rodowodowych Żubra od 1946 roku. Szef Grupy ds. Żubra (European Bison/American Bison Specialist Group) Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) od 1966 roku. Propagator ratowania żubra i jego późniejszej reintrodukcji, który interweniując w sprawie odstrzału dwóch prywatnych żubrów w Pszczynie spowodował wprowadzenie państwowego zakazu dalszego ich zabijania. Autor licznych publikacji (ryc. 9), zasłużony popularyzator ochrony przyrody w audycjach radiowych i licznych książkach o łącznie milionowym nakładzie.

To w historii tej zwycięskiej kampanii o uratowanie wspaniałego władcy dawnych puszczy europejskich poznański i warszawski Ogród Zoologiczny zapisał swoją własną chlubną kartę.

Żubr stał się więc pierwszym gatunkiem zwierzęcia na świecie uratowanym od zagłady przez hodowlę, był prekursorem późniejszych projektów hodowli innych zagrożonych zwierząt np. oryksa arabskiego i kondora kalifornijskiego, realizowanych dziś przez ogrody zoologiczne w światowych i kontynentalnych programach.
